

קריאה ראשונה

תולדות היהודים היסטוריה ישראלית

עשהאל אבלמן

דביר, 2019 | 624 עמ'



כה ססגונית, מצליחה להכיל קטעים ארוכים של התבוננות ופרשנות וציטטות נדיבות של מקורות ושל חוקרים ואפילו של שירים, ולשונה הסיפורית לעולם אינה טלגרפית, והילוכה בנחת – ועדיין לכסות את הסיפור היהודי מכף רגל ועד ראש.

מטבע הדברים, הקורא המצוי מכיר כבר חלק גדול מהסיפור. בפרט את פרקיו הראשונים והאחרונים. יש לשער כי בפרקי תקופת הגלות, ובייחוד ימי הביניים המוקדמים, יימצאו לו רוב החידושים וההפתעות. אך גם בפרקים על התקופות המוכרות לו ימצא כל קורא טעם חדש, אם לא בעובדות כי אז בנרטיב ובפרשנות. אבלמן מקפיד לסקור את כל הממדים בסיפור: הדמוגרפי, התרבותי, האמוני, הכלכלי וכן הלאה – אך מציע ציר סיפורי עיקרי אחד: בחינתו של היחס המעשי והנפשי של עם ישראל לקיומו כלאום, לקיומו כדת, ולאפשרות קוממיותו בארצו.

המעפל של ד"ר עשהאל אבלמן כמעט בלתי נתפס. בשנת כתיבה אחת בלבד, המגלמת כמובן ידע וקריאה שנצברו לאורך כמה וכמה שנים, הוא הצליח לכתוב את תולדות עם ישראל בכרך אחד, קריא ונהיר ומרתק. כמעט רומאן שגיבוריו הם כל אבותינו ואמותינו למיליוניהם. אלפי שנות היסטוריה, שלל זרמים וכיתות ותופעות ויחסי-גומלין ותפוצות, אין-ספור סיפורי משנה, ועולם מחקרי עתיר תיאורים סותרים – את כל אלה הצליח לכלול בכ-530 עמודי טקסט, בלי להשמיט שום עניין חשוב ובכל זאת בלי לטבוע לעולם בפרטים ובנתונים.

הקליידוסקופ של אבלמן מכיל מגוון צורות צבעוניות של עובדות היסטוריות, וידו הבוטחת של המספר-הפרשן מסובבת את חוגתו ומארגנת את המאורעות, ללא הרף, לכדי צורות שיש להן פשר וכיוון וסימטריה. עם ישראל, קוראים לקליידוסקופ הזה. לפלא הוא ששמיכה קצרה זו, שרקמתה

והייעוד, כל אלו הן דרכים לתאר את צמד הסלילים הכרוכים זה בזה בלב החומר הגנטי היהודי. והוא לב עניינו של המחבר.

העם הזה, המתרוצץ בין גשמיות לרוחניות ובין ארץ ללופט-געשעפט, מתגלה כגיבור פעלתני מרכזי בסיפור, מעל ומעבר לאישים הגדולים, גיבורי ההיסטוריה ואישי הרוח, הפועלים בו כדמויות מן המניין. הדבר מתבטא בין היתר בתופעה חוזרת, השוזרת רבות מההפתעות המודגשות בספר: שוב ושוב ההמון היהודי, "עם שבשדות", מקדים את מנהיגיו ואת חכמיו. המעשה קודם למדרש. ההתחלנות המודרנית, למשל, קדמה להגות ההשכלה ולמשנת הרפורמה. ויצר לב האדם משך את העם להשתקע בגלות גם כשאפשר היה, בתקופות שונות, לעלות ארצה.

עוד מרחפת מעל הספר רוח הרפאים של האנטישמיות לגלגוליה. היא מתגלה לא פעם כשיקוף, אמנם נגטיבי, של קדימות-העם אצל היהודים: גם כאן, הכוחות הסטיכיים של ההמון הגויי משכו לעבר שנאת היהודים גם כשהאליטות הדתיות והשלטוניות ניסו לרסנה; וכוחו של ההמון, כוח להרע במקרה זה, גבר על כוחם של אלה שכביכול מנהלים את ההיסטוריה.

תובנות אלו ורבות אחרות יסעירו את הקורא ויטרידוהו. אבלמן מציג עובדות ומעמת עמן דעות נוגדות, אך הוא גם מרבה לפסוק הלכה ולעיתים לערער בגלוי על מוסכמות. הוא עושה זאת בעדינות ובענווה. ואלו, העדינות והענווה, הן לספר הזה לעיניים.

צ"א

דוגמה מובהקת לכך ניתנת בפרק על מדינת ישראל, הפרק שלפני-האחרון. כשלושה עמודים מנתחים את שאלת היחסים בין ירושלים ובבל של ימינו, יהודי ישראל ויהודי ארה"ב: יהודי הריבונות והארץ, ויהודי הגולה הנהנית מן התנאים הטובים ביותר בתולדות גלות ישראל. לעומת זאת, מלחמות ישראל, שאנו רגילים לראותן כציר ההיסטוריה של המדינה, ובכללן מלחמת הקוממיות, מלחמת ששת הימים ומלחמת יום כיפור, מאוזכרות בחטף. אבלמן מעדיף את הסתכלות המאקרו המהותית, הנוגעת להמשכיותו של העם היהודי ולמתכונת קיומו.

הכפילות המגוונת שבכותרת ובכותרת המשנה, "תולדות היהודים: היסטוריה ישראלית", עומדת על המורכבות של מהות העם הזה ברמו, אולי מבלבל מעט. האם כוונתה לומר שהיהודים ועם ישראל הם היינו הך? אולי כל מחצית באה להבהיר ולתקן את חברתה? המורכבות מבוטאת בצורה נכונה יותר בכותרתו האנגלית של הספר, "עפר ושמיים"; שהיא גם כותרת פרקו האחרון, ההגותי במיוחד. היא לקוחה מקטע-שיר של נתן אלתרמן, בעקבות ספר בראשית, המובא בראש הספר ובסופו. המשורר כתב כי עם ישראל שחזר לארצו עתיד להיאבק עם ישות אלוהית, עם "אביו", כפי שיעקב אבינו נאבק עם המלאך ובעקבות זאת קיבל את השם ישראל – וסופו שיתאחד עם ישות זו וייעשה בארצו לגוף ש"קציו עפר, חציו שמיים". והלוא זהו העם שהובטח למייסדו, אברהם, כי זרעו יהיה רב כעפר הארץ וכחול אשר על שפת הים – וגם ככוכבי השמיים. העפר והשמיים, החומר והרוח, הלאומיות והדת, הגורל

ההיסטוריה והאקטואליה היהודית, נשאת חוץ למעשה. לצורך הספר, המשיחיות היא פיתוח מסוים של מלוכנות. המתח המתקיים במקרא בין התנגדות למוסד המלוכה לבין תמיכה בו הוא לדעת קנוהל השלב העוברי של המתח שעתידי היה להתפתח בין תפיסת מלוכת בית דוד כנצחית, רוחנית ואף אלוהית, לבין רתיעה מתפיסה זו. רתיעה אשר עשויה להיגזר מהסתייגות ממוסד המלוכה, אך עשויה גם לנבוע מהכרה חריפה בתהום המהותית שבין אלוהים לבין בני אדם, גם בני אדם עם שמן-משחה על הראש.

המעקב אחר התגלגלותה של מחלוקת זו בימי בית שני מרתק בשל השלכותיו. כבר בימי שיבת ציון הצליחו הלא-משיחיים ליצור סיפור משיחי אנטי-משיחי משלהם: כורש הגוי הוא משיח השם. הגאולה האלוהית מגיעה בידי גוי ולא בידי זרע-דוד. בהמשך, שאלת המשיחיות מתגלה בניתוח של קנוהל כסלע מחלוקת בין הפרושים לצדוקים.

הישראלי המצוי בן זמננו, שמשיחיות קשורה בעיניו לתשוקת-מקדש, ודאי היה משער שהצדוקים, הסיעה הכהנית ביהדות בית שני, הם המשיחיים. אך לא כך הוא כאשר המשיחיות מוגדרת במושגיו של קנוהל. הצדוקים לא האמינו בגמול אלוהי על מעשינו בעולם הזה, וגזרו ריחוק אונטולוגי בין האלוהים לבין בני האדם עובדיו, הם מתנגדי המשיחיות המלוכנית, ולשיטתו של קנוהל הם אבותיה של היהדות הרציונליסטית המתונה. הצדוקים, גורס קנוהל, היו גם אלה שדנו את ישו הנוצרי למוות, בעוד הפרושים היו שותפיו של המשיח-מטעם-עצמו למחנה המשיחי וקרובים למדי לדעותיו. צחוק הגורל הוא

מחלוקת המשיח

למי מחכים היהודים?

ישראל קנוהל

דביר, 2019 | 238 עמ'

הספר "מחלוקת המשיח" יעורר ודאי בעצמו

מחלוקת עזה בקרב קוראיו. זה כוחו של פרופ' ישראל קנוהל, לא מהיום ולא מאתמול: להתסיס, לאתגר ולהפרות את המחשבה, על יסוד קריאה במקורות שהיא מצד אחד עתירת ידע ומעוגנת בהיגיון, ומצד אחר מנווטת בהכרעות דעתניות שלא תמיד הן מוכרחות המציאות. מאתגרת אפילו עצם גישתו למקרא ולתולדות ישראל ואמונתו, הכורכת יחדיו הכרה באופיים ההתפתחותי של אלו, על דרך ביקורת המקרא הגבוהה, עם הזדהות אישית ברורה ועמוקה עם עם ישראל, קורותיו ותורתו.

קנוהל נמנה עם אקדמאים מעטים בתחומי ידע אלה המעוניינים ואף מצליחים לדבר בבהירות ובחן אל הציבור הרחב ואף אל יצר החידוש והסנסציה שלו. ספרו החדש על המשיחיות היהודית במקרא ואחריו הוא מסע ידעני מן הסוג המפשט: הוא מעמיד מחלוקת ברורה, עם תזה ואנטי-תזה; זו וזו אומנם התפתחו והשתנו לאורך הדורות, ונמצאו בכל אחת מהן גוונים שונים – ועדיין יש בעד, יש נגד ויש סיפור. על קווי הסיפור הזה מתיישרים אירועים ומחלוקות, אמונות ודעות וכל מיני מוזרויות מקראיות וטקסטואליות.

הסיפור הוא סיפורה של המשיחיות במובן מוגבל למדי של המונח, ואולי מיושן. המשיחיות במובן העומק הרלבנטי שלה בימינו, קרי הקריאה הגאולית של



קליל, קליף, שָׁאָל עלילתו לא ניכנס כאן; אך באופן מופגן למדי הסיפור הוא מעטפת למסה הגותית של ביקורת-תרבות. ובמסה זו, פרי התבוננות באתוס הליברלי השורר כיום על העולם החופשי והעשיר ומשתרר לאיטו גם עלינו, מראה הסופר איך יכול גם החופש לפגוע בחופש.

זה קורה כשהחופש מיתרגם לחופש כפוי: כשהנורמה, ולבסוף גם החוק, אוכפים חופש מכל מסגרת. חופש מהשתייכות חברתית, חופש ממחויבות זוגית ומשפחתית, ובעצם חופש מזהות. בעולם העתידי המתואר בספר, האדם נולד במבחנה, גדל בלי הורים קבועים, חי בלי שם־משפחה, מת כשנמאס לו – וכל זה מתאפשר באמצעות אכיפה חודרנית של השלטונות. שהרי האדם בעל-חיים חברתי הוא, ויצר לב האדם השתייכותי מנעוריו, וכדי לדכא את טבעו זה של האדם ולהכפיף את יצרו למצוות החופש נדרשת אכיפה.

יש לדברים רגליים במציאות ההווה. המערכות המעצבות את פניו של המערב כופות כיום את האמונה שהפרט יכול להחליט מה זהותו גם בניגוד לנתונים פיזיולוגיים עובדתיים. הן תומכות בחתירה הפרוגרסיבית לחופש הגירה מוחלט ולביטול הלאומיות. הן ביטלו את ההכרה בנורמטיביות של התא המשפחתי במובנו המסורתית, וכך אפשרו הידלדלות מסוכנת בילודה – שבעלילת הספר, היא הסוד הגדול של העולם העתידי, והבעיה העיקרית שלו. האתוס של ביטול הזהות וההשתייכות שועט אל עבר ניצחוננו המוחלט. יותר ויותר אנו שומעים גם על אכיפה שיפוטית שלו.

בעולמו העתידי של הסיפור, ובאורח הגיוני שתוצאתו אבסורדית, אכיפה זאת

שהצדוקים נעלמו מההיסטוריה וממשיכי הפרושים נאלצו לשאת בתוצאות 'עוון' זה של הצדוקים.

רהיטותו של הספר היא, מסתבר מאחרית הדבר, גם פרי עבודתו של עמרי שאשא; דברים שקנוהל אמרם על פה, שאשא העלה על הכתב ובנה כסיפור. מלאכתו, ומלאכת רוחו של מורו, מאפשרות לשכבה מורחבת של קוראים להיחשף לשיח מחקרי לוחט המנער הרגלי חשיבה מרבעם. הקורא בספר ייצא נשכר אם יקראנו כאפשרות; כלומר מתוך מודעות מתמדת לכך שתיתכנה גם פרשנויות הגיוניות אחרות לדברים.

צ"א

חופשי זה

חיים נבון
ידיעות ספרים,
2019 | 206 עמ'



מקובלנו כי המתח הערכי היסודי בין מזרח למערב עד לא מכבר, ובין סוציאליזם לליברליזם גם כיום, הוא המתח שבין חופש לשוויון. שהרי לשם השגת שוויון סוציאליסטי נדרשת פגיעה חריפה בחופש הקניין, וכפי שהניסיון מוכיח, גם ביתר החירויות – ומנגד, מתן חופש והסרת פיקוח מן המשק יגרמו לפערים החברתיים להתרחב. הדוגלים בחופש, אם גם מידה של שוויון חשובה בעיניהם, נדרשים אפוא למצוא דרכים להקטין את הפגיעה בשוויון; וכן, על אותה דרך, שוחרי השוויון המחשיבים גם את החופש.

משוואה זאת מתגלה בספרו של עמיתנו הרב חיים נבון כחסרה. הספר הוא רומאן קליט,

קריקטורה של ההווה ואקסטרפולציה של מגמותיו. הדבר מתבטא גם בפרטים קטנים ובנושאי משנה, שבהם מלעיג המחבר על תופעות עכשוויות שהקשר שלהן לנושא המרכזי הוא עקיף. וכך, בספר, המערכת הבינלאומית ובמרכזה האו"ם, ובעקבותיה התקשורת (בגלגולה העתידי, 'מידענות') ודעת הקהל, עסוקות כולן בארגון תחרות שירי-זמר בימתית, ואינן משגיחות כלל בעניינים זניחים כגון מלחמות. בחירה זאת ואחרות מבליטות את חשיבותו של הספר כסאטירה אקטואלית המאירה בזרקור את הפינות המחשיכות של הוויית הימים.

צ"א

איש בגן החיות

דיויד גארנט

מאנגלית: יותם בנשלום

תשע נשמות, 2019 | 114 עמ'



דור הולך ודור בא, ובכל דור ודור עומדים עלינו להרצותנו על כי חיים אנו בתקופה שאין כקודמתה. המצב הפוסטמודרני טרף את הקלפים, אין דין ה"מילניאלז" כדין דורות שלהי האלפא-ביתא הלטיני, הקיום האנושי לעולם לא יהיה כשהיה. כעין תמונת מראה של האשליה הנוסטלגית על כי הימים הראשונים היו טובים מאלה והנוער של היום אינו הנוער של פעם. ואולם, חרף כל הבדלי אורחות החיים, הקדמה הטכנולוגית ושינויי הערכין – שוודאי אין למעט במשמעותם – יש בה בחווייה האנושית משהו מן הקבוע; אם לא בקנה מידה היסטורי כולל, לפחות בקנה מידה של עידנים בני מאות שנים. ואין דבר המעיד על כך יותר מאשר קלאסיקות ספרותיות.

נעשית באמצעות אותם כלים טכנולוגיים המאפשרים לפרט גם את ייחודו ואת החופש שלו. האדם הוא כמעט סייבורג, כי ממשק התקשוב מחובר אל מוחו ואל עורקיו ודואג לצרכיו הייחודיים. פולשנות מתוקשבת זו, המאפשרת את הכפייה הפרוגרסיבית, היא ברכה לבריאיות הציבור. בנקודה זו הרומאן כמעט נאבק נגד עצמו, כי הוא מעלה על נס את שוחרי החופש הישן, הזהותי, המתנגדים לטכנולוגיה הרפואית החדשנית – אף כי הם חושבים ופועלים באופן המזכיר מעט את מתנגדי החיסונים או מתנגדי הפסיכיאטריה בזמננו. אין זו כוונת המחבר; ניכר בעלילה מאמץ להציג את אתוס החופש-המוקצן כמנוגד גם לקדמה עצמה. בתרחיש שהיא מגוללת, משבר הילודה אשם בחיסול שמחת החיים והיצירה, ומתוך כך גורם לעצירת ההתקדמות המדעית.

הכול מגדירים את הספר שלפנינו כדיסטופיה, כיצירה עתידנית קודרת. זה נכון, וככזה היא מנוגדת באורח קוטבי להמוני הדיסטופיות המתפרסמות בארץ ובעולם חדשים לבקרים: ברוב-רובן, האיום על רווחת הפרט בא מן הימין, מן השמרנות, מן הלאומיות והדת. הקישור בין דיכאון, דיכוי ומסורת כבר השיג מעמד של מוסכמה מובנת מאליה. על רקע זה רעננה וחיונית היא האבחנה של נבון כי סכנת הדיכוי אורבת דווקא משמאל, מחסידי החופש-מזהות שהם יורשי חסידי השוויון מוחק-הזהויות מבית המדרש הקומוניסטי.

אך כמו בכל יצירה עתידנית רצינית שאינה מז'אנר הפנטזיה, נקודת האמת ביצירתו של הרב נבון, ומרכז הכובד של חשיבותה, נמצאים בהווה. העתיד שהרומאן מצייר הוא

בגלל הלילה

תרצה אתר: סיפור חיים

מוטי זעירא

כתב, 2019 | 267 עמ'



הביוגרפיה של המשוררת, הפזמונאית, המתרגמת והשחקנית תרצה אתר היא, באופנים שונים, המשך לשני ספרים שסקרתי כאן בתקופה האחרונה. לפני שנתיים בדיוק, בגיליון 7, כתבתי על הביוגרפיה שפרסם אותו מחבר, מוטי זעירא, על נעמי שמר. הביוגרף החרוץ עבר עכשיו, מסתבר, ממלכת הזמר העברי שָמַר אל נסיכתו השברירית אֶתֶר; דמות מרכזית קצת פחות מְשֻמֶר, אך מסקרנת יותר. ולפני פחות משנה, בגיליון 13, כתבתי על כרך כל שיריה של תרצה אתר, בעריכת נגה אלבלך החתומה בו גם על מסה ביוגרפית בת כמה עשרות עמודים על אודות אתר. הכרך שלפנינו מספר אותו סיפור בהרחבה רבה.

אתר חיה באינטנסיביות רגשית רבה ובטלטלה נפשית מתמדת, שאביה נתן אלתרמן תיאר בשיר הידוע שכתב (גם) לה, 'שיר משמר', בשורות כמו "אמרי מדוע את צוחקת כמו פחד, / אמרי מדוע את קופאת כמו שִמְחָה? / אמרי מדוע העולם כה זר עדיין [בספר שלפנינו יגלה הקורא הערני את ההתבטאות של אתר ששורה זו רומזת לה] / ואש ומים מביטים בו מכל צד? / אמרי מדוע בו מפרפרים חייך / כמו ציפור מבוהלה בתוך כף יד". היקף יצירתה של אתר רב יחסית לשנות חייה. הדבר בולט במיוחד בתחום תרגום התיאטרון, אבל יכול נאה הספיקה להצמיח גם בשירה ובפזמון. כפי שכתבתי בהזדמנות הקודמת, ובניגוד לדעתם של מבקרים המצוטטים בביוגרפיה, היותה

דיויד גארנט היה סופר בריטי פורה ביותר, שזכה לתהילה בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים. 'איש בגן החיות' הוא ספרו השני המתורגם לעברית, לאחר הידוע ועטור-השבחים בספריו, 'מאיישה לשועלה' (שיצא לאור אף הוא בהוצאת תשע נשמות). חיבור קצר זה מגולל את סיפורו של צעיר אנגלי, שבעקבות פרידה מאהובתו מחליט לתרום את עצמו כמיצג בגן החיות. באירוניה סאטירית מצייר גארנט תמונה של האנושיות דרך יחסיהם של המבקרים אל האי-ש-חיה שבכלוב, דרך יחסיו שלו עם שאר בעלי החיים, דרך מערכת היחסים המתמשכת בינו לבין האהובה, וכמובן גם באמצעות יחסיו בינו לבין עצמו. הקורא בן ימינו יזהה היטב את בן-האנוש המתגלה בטקסט זה, שנכתב לפני מאה שנה, כדי כך שלמקרא השורות על האהובה ש"שולחת הודעה" למחבר, בנקל תצטייר בעיניו כמי שטופפת באגודליה מסרון בטלפון הנייד, ולא כמוסרת פתק באמצעות מי ממשרתיה.

הספר מהנה לקריאה ומעורר מחשבה, ונימתו הסאטירית מקהה את עוקצן של התובנות העגומות יותר העולות ממנו על טבע האדם בעידן המודרני. יש לציין לטובה את המתרגם, שעשה מלאכתו היטב ויצר טקסט עברי קולח, הנעדר את התחושה שמקורו בשפה זרה, וזאת תוך שהוא מצליח לשמר משהו מהנימה והאווירה הבריטית-לונדונית בתוכה הסיפור מתחולל.

א"ש

טרפה את נפשה, נשארת פתוחה, אך דומה שהאפשרות שמדובר בתאונה נראית עתה הגיונית יותר.

צ"א

וירג'יניה: רומן ביוגרפי

דבורה נגבי

עם עובד, 2019 | 326 עמ'



קורות חייה של וירג'יניה וולף, הסופרת האנגלייה הפמיניסטית הנערצת, פרוסים לפנינו ברומאן ביוגרפי זה. וולף חיה על התפר שבין התקופה הוויקטוריאנית, על אינספור כללי הנימוסים וההליכות שבה, לבין המאה העשרים הפתוחה והחופשית יותר. במהלך הרומאן אנו מתוודעים לחלומה הסודי להפוך לסופרת אף שחסרה לה השכלה הפורמלית ולמרות הנורמות החברתיות שלפיהן ראוי לה לאישה לא להתבטא יותר מדי (אך גם לא מעט מדי). הרומאן הקליל, ששטף הקריאה בו נעים, מעניין בעיקר כתיאור של המאה התשע-עשרה באנגליה המעמדית, השמרנית והמאופקת, הממחיש כיצד השינויים הפוליטיים נשזרו בשינויים התרבותיים שאט אט אפשרו פתיחות רבה יותר לקולות ולסגנונות חדשניים. כך למשל יתוודעו הקוראים לחייהם של האריסטוקרטים בעת שהאריסטוקרטיה הלכה ואיבדה מכוחה, ולקורות קבוצת בלומסברי, קבוצה של אנשי שם מתחומי הפילוסופיה, הספרות והאמנות, אשר התכנסה בביתם של וולף ואחיה מדי שבוע במשך שנים ארוכות והשפיעה השפעה מכרעת על התרבות באנגליה.

של תרצה בתו של אלטרמן לא הגבילה את שירתה אלא להפך, הקנתה לה משנה ערך שכן יש בשירתה משום פרשנות ייחודית לשירת האב.

ובכל זאת, קצרים מאוד היו חיי המשוררת, פחות מז"ל שנים; פחות ממחצית שנותיה של שמר, ואם למנות רק שנות בגרות ויצירה בשלה, פחות משליש. הספר מחזיק כמחצית מאורכו של הספר על שמר, וניכר כי גם כדי להגיע לכדי האורך הזה עשה המחבר מאמץ מיוחד. הוא עשה זאת, ראשית, על ידי חריצות מחקרית, המתבטאת בין היתר ב-750 הערות שוליים המעידות על ריבוי מקורות המידע שלו; אך הנפח הושג, כמדומה, גם באמצעות הגמשת אמת המידה בשאלה אילו עובדות ראויות להיכלל בביוגרפיה. זעירא מצא לנכון להרחיב הרבה בזוטות, כגון באהבות נעורים של אתר. הדבר מוסיף לספר צבע אך עלול לנפות מקהל קוראיו את המתעניינים-המזדמנים, אלה שאין להם עניין בכל תג בחייה האישיים של המשוררת.

המתעניינים-מאוד, על כל פנים, יקבלו את מבוקשם. דמותה המרתקת של אתר תהיה להם מעתה לא רק ידועה יותר לפני ולפנים, אלא גם מובנת מעט יותר. כמה וכמה מהחשובים בשירה ובפזמוניה יקבלו לפתע פשר אישי חדש. גם הנקודות הכאובות בחייה, ובתוכן המשברים הפסיכיאטריים, ניסיונות ההתאבדות ונסיבות מותה של אתר, יהיו ברורות קצת יותר; זעירא מציג אותן לא במציצנות אלא באמפתיה. רכילויות שונות ומשונות, חלקן מרושעות, נפוצו סביב כמה מהאנשים שהיו סביב אתר בצמתים הללו – וכולן נראות אחרי קריאה בביוגרפיה הזאת כעורבא פרח. שאלת השאלות, אם אתר

באר מוכר בראש ובראשונה כסופר בעצמו, מן האריות שבחבורה, אבל גם בכובעו זה הוא מאופיין היטב כממשיך דרכם של סופרי דור יוצאי החדר ופליטי בית המדרש; אותם כותבים מלפני מאה ומאה-וחמישים שנה, כגון מנדלי מוכר ספרים, שפיסות מקרא וגמרא מנמרות את המארג המילולי שלהם ואשר עיסתם היא מעשה-בוהש בקמח שאיננו קיים בלי תורה, במים שהתורה נמשלה להם ובצימוקים המשמרים את מתיקותה. לולי התורה שעשועיו, כי אז אבד בעוניו; אך לחמו ושעשועיו היא יום יום ונמצאים קוראיו עשירים.

עתה, ב'מסע דילוגים' שלו, מסתלק באר כביכול ממלאכת הסופר כותב הרומאנים, ומכניס אותנו אל תיקיות הגלם שלו, אל הרשימות והכרטיסיות שצבר. הוא מגיש לנו פיסות-סיפור-מהחיים, אנקדוטות, ויניטות כפי שהוא מזכיר לנו שזה נקרא, פתקים ששימשו אותנו ברקחת הסיפורים הבדיוניים או היו מועמדים לעשות זאת. אך באר ממשיך גם כאן להיות סופר עד לשד עצמותיו. תוכנם של רוב הסיפורונים הללו הוא תיעוד שנון של מפגשים עם אנשים, עם ספרים ועם אנשי-ספר, של התחככות עם החוכמה העשויה אותיות. ולמרות האופי הדוקומנטרי כביכול, דקות הטעם שבהם מתבטאת בראש ובראשונה באופן ההגשה. גם כשסיפור המעשה תפל, באר מגיש אותו מפולפל.

טוב לו לאדם המבלה את ימיו בין דפים ובין המכונים היום "אנשי תוכן". אשרי האיש היכול, כחיים באר כפי שהוא מצטייר מההגזמות שבספר, לכלות את כל זמנו וכספו במרדפים אחר ספרים נדירים, בהשתעות עם אנשי משל ושנינה, בנסיעות

אך למבקשים הצצה פנימית יותר לנפש של וולף צפויה אכזבה. ראשית, אף שלא נכתב כך על הכריכה, ההרגשה היא שהרומאן פונה בעיקר לנוער. האופן שבו עולה במחשבתה של וולף שוב ושוב, עוד כילדה, צמד המילים "חדר משלך" (כשם מסתה המפורסמת של וולף) שקוף מדי ולא תורם להבנה מעמיקה אמיתית של התעצבות השקפת עולמה החדשנית. לתקופה שבה כתבה וולף בפועל את מרבית ספריה מקדיש הספר דפים מעטים. שטחי למדי גם היחס למחלת הנפש שממנה סבלה וולף מגיל צעיר עד להתאבדותה במהלך מלחמת העולם השנייה. מלבד כעס ילדותי על הרופאים המכריחים אותה לנוח ולמעט בכתיבה, לא ברור כלל מה היה יחסה של וולף עצמה למחלתה וכיצד התמודדה עמה. לשם כך אין מנוס כנראה מלפנות לספריה המיוחדים של וולף עצמה.

לנ"ק

מסע דילוגים

חיים באר

עם עובד, 2019 | 372 עמ'



כל ימיו מתאבק חיים באר בעפר רגליהם של חכמים ובאבק ספריות. כל ימיו הוא מתהלך בין מילים כתובות ובין פיות הדובבים אותן. האוניברסיטאות שלו, כלשונו, הן חנויות ספרים משומשים, והוא יודע את הסוד שלחש נתן אלתרמן בפרק 'הספרים' שב'שיר עשרה אחים': 'כִּי עוֹ הַרוּחַ בְּהָרִים, וְאֵין נִשְׁבָּלִים לְטָהָר, / וְאֵין בְּהִיר פֶּטֶל הַטּוֹב / אֲשֶׁר עַל אֶפְרַיִם. / מִרְחֲבֵיהֶם וְהִדְרָם הֵם נִחְלָתָם מֵעַם אֱלֹהֵי, / אֵךְ נִשְׁמָתָם, אַחֵי, לְקָחָה מִן הַסְּפָרִים"'.
 לקחה מן הספרים".

המחיר – 15 שקלים. "אני יושב על ספסל בשדרות בן-גוריון ושותה בלגימות גדולות את עשרת הכרכים של שלונסקי", מסכם בלבן וחותר בכך את רשימתו הראשונה שפורסמה במוסף 'תרבות וספרות' של עיתון 'הארץ'. הרשימה התקבלה באהבה רבה, וכך, מבלי שהתכוון לכך, החל בלבן לכתוב טור קבוע, רשמים אישיים, רגעים קטנים במפגשיו היומיומיים עם עיר חדשה-ישנה.

הרשימות של בלבן קצרות ומלאות קסם. לצד הנוסטלגיה, הזיכרונות מקיבוץ-ילדותו חולדה, והגעגועים לעולם תרבותי שחלף, ישנה פליאה מן המרקם העירוני המתפורר ומתחדש חליפות: מן הגננות העירונית המפתיעה (עצי זית מלכלכים בשדרות בן-גוריון) שתמיד טמונים בה סיפור ודרישת שלום מעידן חלוצי קדום; מן הארכיטקטורה העירונית המרווחת יחסית (החוק העירוני קבע רווחים קבועים בין בית לבית, ועל כן נטולה העיר את החזית הרציפה המוכרת מלונדון ופריז), המשאירה פתח לפינות נסתרות ולעצים העתיקים הגדלים בהן. המפגש של בלבן עם תל-אביב הוא נישואי פרק ב' קלאסיים, כאלה ששני הצדדים מגיעים אליהם מוכנים יותר, מודעים יותר לפגמיהם וליתרונותיהם, שמורים יותר אך גם פתוחים לאהוב מחדש. התובנות האוהבות שלו, המלוות בציוריה הצבעוניים של טליה ישראלי, נעימות ללב, ונוסכות על קוראן את חדות השיטוט וגם את הרצון לשוב לתל אביב פעם נוספת ולהכיר אותה מחדש.

לנ"ק

אל מקומות הולדתם והתרחשותם של ספרים, וכל כיוצא בזה. אך למקרא רבות מהווייטות, המתרחשות בעולם היומיום, דומה שדי באימוץ עצם מנהגו של באר לתעד מיידית דברים שהוא רואה, שומע, קורא וחווה כדי לזכות בחיים מעניינים; שהחיים המעניינים כבר קורים גם לנו, האנשים הרגילים, ודי במודעות ובזיכרון ובתיעוד כדי למצות מכך את ההנאה. היכולת לנסח את הדברים בדרך משובבת נפש ולתקשר אותם הלאה היא כבר בנוס.

צ"א

רשימות תל-אביביות

אברהם בלבן

עם עובד, 2019 | 271 עמ'



בשנת 2012 החליטו הפרופסור לספרות עברית אברהם בלבן ורחלי אשתו לעבור מביתם הגדול באבן-יהודה לדירה קטנה בתל-אביב. בעקבות המעבר נאלץ בלבן למכור ולמסור חלק נכבד מהאוסף העצום של ספריו. אבל אפילו אחרי שמסר אלפים מספריו התמלאה הדירה התל-אביבית בספרים עד אפס מקום. בלית ברירה החליט למכור את כל כתבי שלונסקי לחנות יד שנייה הקרובה לביתו החדש. 15 שקלים בלבד הסכים המוכר להעניק לו תמורת הכתבים שבנעוריו חסך לירה ללירה כדי לרכוש. כי "מי קורא היום שירה?". בלבן הסכים לבסוף. בדרך חזרה לביתו ביקש להתרענן מהחום וקנה לעצמו כוס מיץ גזר.

הסוקרים: אלון שלו, ליאת נטוביץ-קושיצקי, צור ארליך